

Psychoanaliza: mechanizmy wyparcia

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Film](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Sigmund Freud, *Kultura jako źródło cierpień*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 1975.
- Źródło: Sigmund Freud, *Wstęp do psychoanalizy*, tłum. S. Kempnerówna, W. Zaniewicki, Warszawa 2004.
- Źródło: Sigmund Freud, *Leonarda da Vinci wspomnienia z dzieciństwa*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 1975.

Psychoanaliza: mechanizmy wyparcia

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

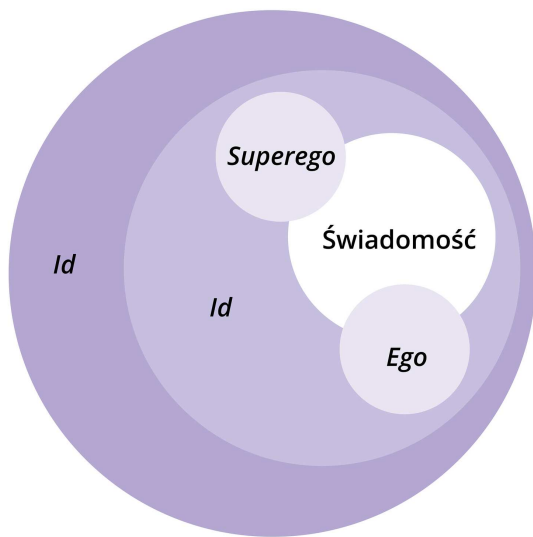
Niemal wszystkie psychologiczne thrillery, które oglądamy z fascynacją, czerpią inspirację z odkryć Freuda. Pytanie o działanie psychiki przestępcy jest pytaniem o mechanizmy działania ludzkiej psychiki w ogóle. Jednym z najbardziej tajemniczych mechanizmów jest wyparcie ze świadomości traumatycznych doświadczeń z przeszłości. Nieświadome popędy i nieświadomione mechanizmy sterują naszymi działaniami, a ich wpływ może być destrukcyjny. Czasami mogą one jednak stać się źródłem twórczości artystycznej. Odkryte przez Freuda mechanizmy obronne pozwalają wyjaśnić złożone ludzkie zachowania i na tej wiedzy opiera się terapia psychoanalityczna.

Twoje cele

- Poznasz odkryte przez Freuda konflikty psychiczne i mechanizmy obronne.
- Przeanalizujesz działanie tych mechanizmów: wyparcia, przeniesienia, racjonalizacji i sublimacji.
- Wyjaśnisz, w jaki sposób skuteczna terapia psychoanalityczna korzysta z wiedzy o mechanizmach obronnych.

Przeczytaj

Id ma swoje popędowe oczekiwania, *superego* nakłada na nie swoje ograniczenia, rzeczywistość ma swoje własne wymogi. *Ego* jest rodzajem mediatora między tymi trzema stronami. Jego sytuacja jest niezwykle skomplikowana. Roszczenia *id* są zachłanne oraz irracjonalne, *superego* jest zazwyczaj nadmiernie restrykcyjne, rzeczywistość potrafi dostarczać nam olbrzymich frustracji. *Ego* jest niczym mediator na Bliskim Wschodzie, a jego misja nigdy się nie kończy. Człowiek zawsze stoi w obliczu wewnętrznego konfliktu.

Źródło: Englishsquare Sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Działania *ego* i *superego* są częściowo nieświadome. Freud poświęca szczególnie dużo miejsca analizie nieświadomych **mechanizmów obronnych** stosowanych przez *ego*, służących do rozładowania konfliktów i usunięcia wynikłych z nich cierpień. W literaturze psychoanalitycznej wymienia się kilkanaście podstawowych mechanizmów obronnych, najważniejszymi z nich są: wyparcie, przeniesienie, **racjonalizacja** i **sublimacja**.

Wyparcie jest jednym z najczęściej stosowanych mechanizmów obronnych.

Niepożądany i niedający się zaspokoić popęd zostaje wyparty do podświadomości. Człowiek nie zdaje więc sobie sprawy, że żywi dany popęd. W ten sposób unika cierpienia wynikającego ze świadomości niezaspokojenia popędu.

Zdaniem Freuda, wyparcie jest mechanizmem bardzo niebezpiecznym. Prowadzi do nerwicy – energia psychiczna wydostaje się bowiem z nieświadomości w sposób nie do końca kontrolowany i ujawnia się w postaci **fobii**, natręctw czy przejęzyczeń.

Ponieważ, z energetycznego punktu widzenia, wyparcie prowadzi do licznych trudności, *ego* rozwinęło inne mechanizmy obronne. Jednym z najczęściej stosowanych jest przeniesienie. Polega ono na tym, że wyparte do podświadomości pragnienie zostaje ulokowane w jakimś obiekcie podobnym do wcześniej zakazanego. Jeśli na przykład wyparliśmy w dzieciństwie wrogie uczucie w stosunku do własnego ojca, to w późniejszym życiu będziemy mieć tendencję, żeby radzić sobie z tym wyparciem poprzez przeniesienie tego uczucia na inne autorytarne męskie postaci z naszego otoczenia, jak wykładowca, szef w pracy, terapeuta.

Stanisław Ignacy Witkiewicz, *Kuszenie św. Antoniego*, 1916-1921.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Równie często jako mechanizm obronny stosowana jest racjonalizacja. Jej istotą jest skuteczne samooszustwo, a więc takie, które ma znamiona racjonalnego wyjaśnienia. Oto doznaliśmy zawodu miłosnego, strasznie cierpimy – jednak powiadamy sobie, że ta dziewczyna (chłopak) i tak była (był) nie dla nas, albo że teraz nareszcie jesteśmy wolni. Kiedy sami zaczynamy wierzyć w to oszustwo, doznajemy znaczącej ulgi w cierpieniu. Zdaniem Freuda człowiek wręcz nagminnie stosuje racjonalizację.

W literaturze psychoanalitycznej pojawiają się dwie postaci racjonalizacji: **mechanizm kwaśnych winogron i mechanizm słodkiej cytryny**. W pierwszym przypadku wmawiamy sobie, że coś przyjemnego i atrakcyjnego, co nas ominęło, nie byłoby wcale tak dobre dla nas (byłoby kwaśne). W drugim – odwrotnie, coś przykrego, co nas spotkało (cytryna), staramy się sobie sztucznie osłodzić.

Bardzo interesujący, z punktu widzenia teorii Freuda, jest mechanizm sublimacji. Polega on na przeniesieniu energii popędowej na abstrakcyjne dążenia i twory (np. na twory kultury). Za pomocą tego mechanizmu Freud tłumaczył narodziny kultury i nauki. Szczegółowo wyjaśnił to, analizując przypadek Leonarda da Vinci:

Rzeźba autorstwa Camille Claudel, *Walc*, 1889-1905.

Źródło: Scott Lanphere, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

((Sigmund Freud

Leonarda da Vinci wspomnienia z dzieciństwa

Kiedy chłopca ogarnęły wzburzone fale okresu dojrzewania, nie uczyniły go chorym, zmuszając do wytworzenia kosztownych i szkodliwych tworów zastępczych; większa część potrzeb wywołana przez popędy płciowe mogła – dzięki wczesnemu wyróżnieniu seksualnej żądzy wiedzy – ulec sublimacji w ogólne dążenie do poznania i w ten sposób uniknąć stłumienia.

Źródło: Sigmund Freud, *Leonarda da Vinci wspomnienia z dzieciństwa*, tłum. J. Prokopiuk, Warszawa 1975.

Dzięki teorii mechanizmów obronnych Freud udzielił odpowiedzi na wiele pytań, które sam wcześniej postawił, np.: Dlaczego hipnoza zawodzi? Bo podczas seansu hipnotycznego uśpione zostaje *ego*, a to właśnie jego wadliwe działanie jest źródłem problemów człowieka.

Mechanizmy obronne pozwalają zrozumieć zasady skutecznej **terapii psychoanalitycznej**. Okazuje się, że relacja emocjonalna, jaką Anna O. nawiązała ze swoim terapeutą, jest bardzo naturalnym przejawem mechanizmu przeniesienia. Właśnie dzięki jego wystąpieniu możliwa jest terapia:

((Sigmund Freud

Wstęp do psychoanalizy

[...] przezwyciężamy przeniesienie, wykazując choremu, że jego uczucia nie pochodzą z obecnej sytuacji i nie dotyczą osoby lekarza, lecz że powtarzają to, co się już wcześniej choremu zdarzyło. W taki sposób zmuszamy go, by owo powtórzenie zmienił na wspomnienie. Wtedy przeniesienie, które – niezależnie od tego, czy tkliwe, czy wrogie – w każdym wypadku zdawało się najsilniej zagrażać kuracji, staje się jej najlepszym narzędziem, za pomocą którego dają się wyświetlać najbardziej ukryte zakamarki życia duchowego.

Źródło: Sigmund Freud, *Wstęp do psychoanalizy*, tłum. S. Kempnerówna, W. Zaniewicki, Warszawa 2004.

W sytuacji terapeutycznej mechanizm przeniesienia ujawnia najważniejsze wyparte przez pacjenta uczucia i pozwala je „przepracować”, czyli znaleźć dla nich inne, bardziej dogodne formy wyrazu. W psychoanalizie Freud zaproponował kilka metod: słynną „kozetkę”, analizę snów czy wolne skojarzenia. W każdej z nich chodzi o osłabienie kontroli *ego*, by terapeuta mógł zobaczyć działanie mechanizmów obronnych.

Szczególnie wiele miejsca Freud poświęcił **interpretacji marzeń sennych**. Podstawowy mechanizm, jaki nimi rządzi, to według twórcy psychoanalizy, dążenie do zaspokojenia pragnień niezaspokojonych na jawie – pragnień dziecięcych, dotychczas tłumionych. Zaspokojenie to przyjmuje jednak zniekształconą postać, ponieważ mechanizmy obronne *ego*, mimo że osłabione, wciąż działają. Dopuszczają pewne treści do świadomości, ale w symbolicznie zakamuflowanej i zniekształconej postaci. Stąd dziwaczne scenariusze naszych snów.

Źródło: Henri Rousseau, *Sen*, 1910, Wikimedia Commons, domena publiczna.

Koncepcja mechanizmów obronnych pozwoliła Freudowi rozwinąć oryginalną **teorię kultury**. Początkowo stał na stanowisku, że ludzką osobowość kształtują przede wszystkim popędy seksualne. Uważał, że należy ona do natury popędów, których nie można zaspokoić, które są irracjonalne, sprzeczne z rzeczywistością i wchodzi w konflikt z samymi sobą. Przeniesienie energii popędowej (czyli sublimacja), na tyle, na ile to możliwe – na inne, bardziej abstrakcyjne działania i obiekty, jest praktycznie nieuchronne. Z punktu widzenia Freuda człowiek jest więc skazany na kulturę, inaczej oszaleje.

Studiując seksualność ludzką, Freud zauważył, wbrew ówczesnej purytańskiej kulturze, że rozwój seksualny zaczyna się już w okresie niemowlęcym. Ssanie piersi matki przynosi niemowlęciu nie tylko zaspokojenie głodu, ale również satysfakcję seksualną. Następnie odkrył, że rozwój seksualny przebiega przez szereg faz. W trakcie tego rozwoju pojawiają się różne kompleksy, zespoły psychicznych zależności. Najgłośniejszy stał się **kompleks**

Dlaczego ludzie palą papierosy? Zdaniem Freuda nie wynika to wyłącznie z pociągu do nikotyny. W większości przypadków jest to konsekwencją potrzeby ssania. Nierozładowane napięcie emocjonalne szuka w nas różnych form ujęcia. Papieros u palacza symbolizuje więc sutek matki -kiedy go ssaliśmy w dzieciństwie, doznawaliśmy ulgi. Instynktownie szukamy analogicznego ukojenia w papierosie. Zapytany raz o to, dlaczego on sam pali cygara, Freud miał udzielić słynnej odpowiedzi: „Czasami cygaro jest tylko cygarem”.

Źródło: Mosè Bianchi, *Matka karmiąca*, ok. 1895, Wikimedia Commons, domena publiczna.

rodzenia, aktywności a popędem śmierci, destrukcji, rozpadu, niszczenia - czyli między **Erosem a Tanatosem**. Istnienie tego drugiego Freud odkrył, pracując z żołnierzami powracającymi z frontów I wojny światowej z licznymi urazami i traumami. Zauważył wówczas, że żołnierze ci, wbrew zasadzie unikania cierpienia, uparcie powracają do traumatycznych przeżyć. Doszedł do przekonania, że szukają oni właśnie cierpienia, zatracenia się oraz śmierci i że jest to motywowane właśnie Tanatosem.

Edypa. Kompleks ten zawiązuje się między piątym a szóstym rokiem życia chłopca. Pragnie on swojej matki, ale zaczyna się lękać ojca, którego z drugiej strony, jako rodzica, także kocha. Wywołuje to stan ambiwalencji emocjonalnej (miłość i nienawiść do ojca). W przypadku dziewczynek występuje analogiczny **kompleks Elektry**. Kompleksy te, źle przepracowane w dzieciństwie (kiedy dziecko nie radzi sobie z przewyciężeniem sprzecznych uczuć do rodzica), wyparte następnie do podświadomości, skutkują poważnymi problemami emocjonalnymi w życiu dorosłym. Jako takie podlegają terapii psychoanalitycznej.

W późniejszych pracach twórca psychoanalizy odszedł od tezy o dominującej roli popędów seksualnych w życiu człowieka i ich znaczącym wpływie na jego osobowość. Doszedł do wniosku, że jednym z głównych nieusuwalnych konfliktów zachodzących w obszarze popędów biologicznych jest konflikt między popędem życia, płodności,

Polecenie 1

Czym są mechanizmy obronne? Jak działają i w jaki sposób przyczyniają się do aktywności kulturowej człowieka?

Polecenie 2

Dlaczego człowiek się zakochuje oraz tworzy sztukę? Jak na to pytanie odpowiedzieliby Freud i Platon?

Słownik

ego

(łac. *ego* – ja) świadoma część osobowości

fantazja

(gr. *phantasia* – wyobraźnia) zdolność do wyobrażania sobie czegoś, zwłaszcza zdarzeń lub sytuacji nierealnych

fobia

(gr. *phobos* – strach) chorobliwy lęk przed jakimiś przedmiotami lub sytuacjami

id

(łac. *id* – ono, to) ogół nieświadomych popędów oraz wypartych ze świadomości konfliktów wewnętrznych

intelekt

(łac. *intellectus* – percepcja, postrzeganie, poznanie) całokształt wiedzy i zdolności umysłowych człowieka

racjonalizacja

(łac. *rationalis* – rozsądny; *ratio* – rozum) wynajdywanie racjonalnych argumentów dla umotywowania własnych czynów i postaw mających źródło w uczuciach i motywach, do

których człowiek nie chce się przyznać przed sobą

sublimacja

(łac. *sublimatio* – podnoszenie) jeden z mechanizmów obronnych osobowości, polegający na przesunięciu celu, którego nie można zrealizować, na inny, zastępczy

superego

(łac. *super* – nad; *ego* – ja) sfera osobowości obejmująca wykształcone w toku życia normy, zasady społeczne i wartości

Polecenie 1

Zapoznaj się z treścią audiobooka i odpowiedz na pytania: w jaki sposób kultura kontroluje agresywno-popędową skłonność w naturze ludzkiej? Czy działania te są skuteczne?

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/P8Gs6ePMr>

Sigmund Freud

Kultura jako źródło cierpień (fragment)

Istnienie tej skłonności agresywnej, którą możemy wyczuć w nas samych, a u innych słusznie podejrzewać, jest czynnikiem zakłócającym nasz stosunek do bliźnich i zmuszającym kulturę do jej tłumienia. Wskutek tej pierwotnej wrogości panującej między ludźmi społeczeństwo kulturalne jest nieustannie zagrożone rozpadem. Wspólne zainteresowania – właściwe mu jako wspólnotcie pracy – nie utrzymałyby go, albowiem popędowe namiętności są silniejsze od zainteresowań racjonalnych. Kultura musi używać wszelkich środków, aby ograniczyć agresywne popędy człowieka i pohamować ich objawy za pomocą psychicznych reakcji reaktywnych. Stąd więc obfitość metod, które mają skłonić ludzi do wzajemnego upodabniania się i do hamowania związków erotycznych, stąd ograniczenie popędu płciowego, a także idealny nakaz miłowania bliźniego swego jak siebie samego, który w istocie rzeczy można usprawiedliwić tym, że nic bardziej nie sprzeciwia się pierwotnej naturze ludzkiej. Jednakże do tej pory mimo wszystkich tych wysiłków dążenia kultury nie dały wielkich wyników. Niemniej ma ona nadzieję, że pohamuje najgorsze ekscesy brutalnej przemocy, przypisując sobie prawo władzy w stosunku do przestępców. Prawo jednak nie jest w stanie objąć bardziej przezornych i subtelniejszych przejawów agresji ludzkiej. Każdemu z nas przychodzi stwierdzić, że oczekiwania, które w młodości wiązał ze swymi bliźnimi, były tylko złudzeniami; i każdy z nas może doświadczyć, jak bardzo ich nieżyczliwość uczyniła nasze życie trudnym i bolesnym. Przy tym jednak byłoby rzeczą niesłuszną wyrzucać kulturze, że chce usunąć walkę i

współzawodnictwo z działalności ludzkiej. Są one niewątpliwie konieczne, ale antagonizm nie musi być wrogością, dopiero nadużyty staje się nią.

Są tacy, którzy sądzą, że znaleźli drogę do zbawienia od zła. Człowiek – ich zdaniem – jest zdecydowanie dobry, życzliwy wobec swych bliźnich, ale instytucja prywatnej własności zepsuła jego naturę. Posiadanie prywatnych dóbr dało mu władzę, a tym samym stworzyło pokusę złego obchodzenia się z bliźnimi; ludzie pozbawieni własności muszą – buntując się przeciwko ciemieżcom – żywić wobec nich uczucie wrogości. Kiedy zniesie się własność prywatną, uczyni wszystkie dobra wspólnymi i pozwoli się wszystkim ludziom z nich korzystać, zniknie nieżyczliwość i wrogość panująca między ludźmi. Ponieważ wszystkie potrzeby ludzkie zostaną zaspokojone, przeto nie będzie powodu, aby widzieć wroga w drugim człowieku; wszyscy spełniać będą z gotowością konieczne prace. Nie zajmuję się ekonomiczną krytyką tych poglądów i nie mogę zbadać, czy zniesienie własności prywatnej jest celowe i korzystne. Ale jestem w stanie stwierdzić, że takie założenia psychologiczne to niedające się utrzymać złudzenia. Wraz ze zniesieniem własności prywatnej pozbawia się ludzką żądzę agresji, jednego z jej narzędzi, z pewnością potężnego, lecz z pewnością nie najpotężniejszego. Różnicy między władzą a siłą nadużywającą agresji dla swych celów nie można zmienić tak, jak nie można zmienić istoty tej różnicy. Nie stworzyła jej własność – skłonność do agresji panowała nieograniczenie już w czasach prehistorycznych, kiedy własność była jeszcze w powijakach, objawia się ona już w dzieciennym pokoju, gdy własność zaledwie przyjmuje swą analną praformę; tworzy ona osad we wszystkich delikatnych i miłosnych stosunkach łączących ludzi, być może z jednym wyjątkiem stosunku matki do syna. Jeśli usunie się osobiste prawo do dóbr rzeczowych, to pozostanie jeszcze przywilej wypływający ze związków seksualnych, który musi pozostać źródłem najsilniejszej zawiści i najgorętszej wrogości, nawet wśród skądinąd równych sobie ludzi. Jeśli zniesie się także ten przywilej przez całkowite wyzwolenie seksualne, a więc zlikwiduje rodzinę, tę podstawową komórkę kultury, to wprawdzie nie da się przewidzieć, jakimi nowymi drogami może pójść rozwój kultury, jednakże jednego należy się spodziewać, a mianowicie, że ów niezniszczalny popęd natury ludzkiej pójdzie w ślad za rozwojem kultury, po jego nowych drogach.

Oczywiście ludziom nie przyjdzie łatwo zrezygnować z zaspokojenia swych agresywnych skłonności; bez nich nie czują się oni dobrze. Nie należy lekceważyć korzyści, jaka płynie dla małego kręgu kulturowego stąd, że pozwala on ludziom znaleźć ujście dla popędu agresji we wrogości wobec innych ludzi znajdujących się poza tym kręgiem.

Polecenie 2

Przedstaw argumenty przemawiające za tym, że człowiek jest z natury zły. Następnie zestaw je z argumentami na rzecz tego, że człowiek jest z natury dobry. Które argumenty uważasz za bardziej przekonujące i dlaczego?

Polecenie 3

Przedstaw symulację krótkiego dialogu między freudystą a marksistą (dla którego jednym z głównych problemów jest własność prywatna) na temat możliwości pokojowego współżycia ludzi. Argumenty której ze stron wydają ci się bardziej przekonujące? Odpowiedź uzasadnij.

Film

Polecenie 1

Zapoznaj się z wykładem prof. Pawła Dybla. Jakie znaczenie dla Freuda miał mit o Edypie? Czym w psychoanalizie są mity?

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DkvQDDtDs>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Hipoteza kompleksu Edypa*.

Polecenie 2

Zapoznaj się z drugim filmem i wyjaśnij, jakie znaczenie dla społecznego funkcjonowania człowieka ma mechanizm wyparcia.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DkvQDDtDs>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagranie filmowe lekcji pod tytułem *Hipoteza kompleksu Edypa – wyparcie*.

Ćwiczenie 1

Zaznacz zdania prawdziwe.

- ☐ Freud był zwolennikiem niczym nieograniczonej swobody seksualnej.
- ☐ Kompleks Edypa polega na odczuwaniu zazdrości o rodzeństwo.
- ☐ Freud uważał, że tylko poprzez wyparcie dwóch najbardziej podstawowych ludzkich pragnień człowiek może stać się częścią społeczeństwa.
- ☐ Hipotezę Freuda o ludzkich pragnieniach można sprawdzić empirycznie.
- ☐ Freud zbliżył psychologię do nauk humanistycznych poprzez nawiązania do mitów.

Ćwiczenie 2

Dopasuj opisy do mechanizmów obronnych *ego*.

racjonalizacja

niedopuszczanie do świadomości lub wtórne usuwanie z niej popędów, potrzeb, spostrzeżeń, myśli, uczuć wywołujących lęk

wyparcie

jeden z mechanizmów obronnych osobowości, polegający na przesunięciu celu, którego nie można zrealizować, na inny, zastępczy

sublimacja

wynajdywanie racjonalnych argumentów dla umotywowania własnych czynów i postaw mających źródło w uczuciach i motywach, do których człowiek nie chce się przyznać przed sobą

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Psychoanaliza: mechanizmy wyparcia

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Wybrane problemy filozofii.

10. Wybrane spory z zakresu filozofii polityki. Uczeń, definiując odpowiednie terminy i analizując argumenty, rekonstruuje następujące spory:

3) o naczelne wartości życia społecznego (liberalizm kulturowy – konserwatyzm);

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń::

- przedstawia odkryte przez Freuda konflikty psychiczne i mechanizmy obronne;
- analizuje działanie mechanizmów: wyparcia, przeniesienia, racjonalizacji i sublimacji;
- wyjaśnia, w jaki sposób skuteczna terapia psychoanalityczna korzysta z wiedzy o mechanizmach obronnych.

Strategie nauczania:

- strategia asocjacyjna;
- strategia problemowa.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;

- dyskusja.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- rzutnik multimedialny.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie zapoznają się z treściami w sekcji „Przeczytaj”.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel, po zalogowaniu na platformie, wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika temat lekcji. Nawiązując do zagadnień opisanych w sekcji „Wprowadzenie”, omawia zaprezentowane cele. Uczniowie ustalają kryteria sukcesu.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla materiał z sekcji „Audiobook”, a następnie czyta polecenie *Zapoznaj się z treścią audiobooka i odpowiedz na pytanie: w jaki sposób kultura kontroluje agresywno-popędową skłonność w naturze ludzkiej? Czy działania te są skuteczne?* Uczniowie wykonują zadanie w parach. Następnie wybrana osoba prezentuje propozycję odpowiedzi, a pozostali uczniowie ustosunkowują się do niej. Nauczyciel w razie potrzeby uzupełnia ją, udzielając uczniom informacji zwrotnej.
2. **Praca z drugim multimedium.** Uczniowie zapoznają się z materiałem w sekcji „Film”. Klasa dzieli się na grupy. Każdy zespół opracowuje odpowiedzi do poleceń i ćwiczeń. Po wyznaczonym przez nauczyciela czasie liderzy grup odczytują propozycje. Nauczyciel komentuje rozwiązania uczniów.
3. Dyskusja na temat znaczenia koncepcji Freuda dla filozofii: *czy Freuda można nazwać filozofem?*

Faza podsumowująca:

1. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Przedstaw argumenty przemawiające za tym, że człowiek jest z natury zły. Następnie zestaw je z argumentami na rzecz tego, że człowiek jest z natury dobry. Które argumenty uważasz za bardziej przekonujące i dlaczego?

Materiały pomocnicze:

- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, Warszawa 2005.
- Brudnik E., *Ja i mój uczeń pracujemy aktywnie: przewodnik po metodach aktywizujących*, Warszawa 2010.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Audiobook” do pracy przed lekcją. Uczniowie zapoznają się z jego treścią i przygotowują do pracy na zajęciach w ten sposób, żeby móc samodzielnie rozwiązać zadania.